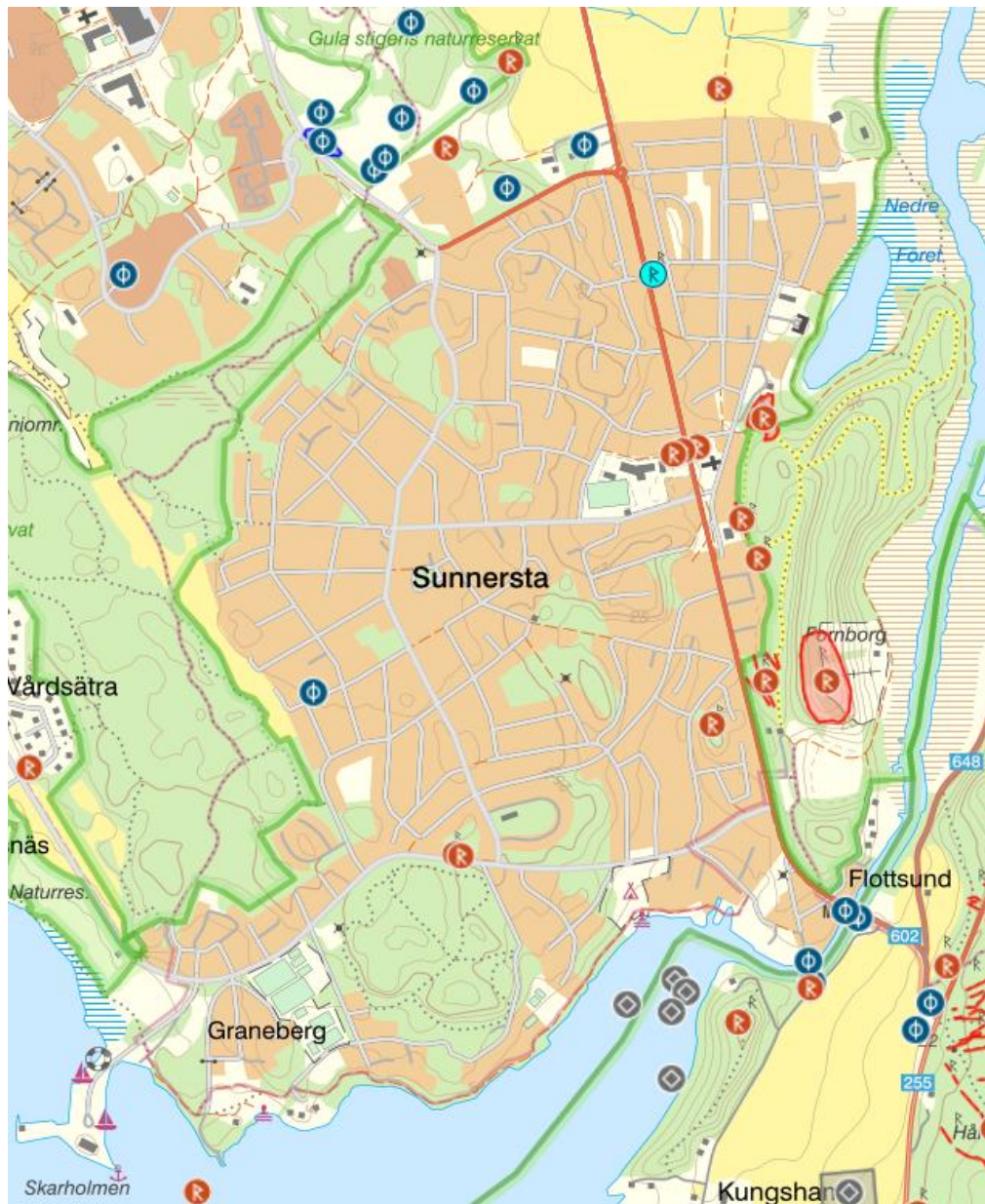

Sunnerstas fornminnen

Sammanställd av Margaretha Jägerstad 2025

Kartan är tagen från Riksantikvariatets söktjänst "Fornsok" genom att positionera Sunnerstaområdet på Sverigekartan. Ett R på röd botten markerar inrapporterade fornminnen, de flesta är dock inte utgrävda av arkeologer. Det är endast gravfältet vid kyrkan och i kanten av Sunnerstaåsen på andra sidan Sunnerstavägen snett emot kyrkans tomt, som är utgrävda. De röda R-markeringarna på västra sidan av åsen i höjd med Coop Nära och söderut är hålvägar som utgörs av fåror (diken) i marken där en forntida väg gått fram.

Den turkosa R-markeringen utmärker en rest efter en halvmilasten.

Fornborgen

Uppe på krönet av Sunnerstaåsen, nästan vid kanten av grusschaktet börjar Fornborgsområdet. Se kartan på första sidan. Fornborgen var ca 240 m lång i nord-sydlig riktning och ca 100 m bred. Borgen begränsades av en i stort sett runtom gående dubbel stenmur eller stenvall. De dubbla murarna som låg på ett avstånd av 5-10 m från varandra bestod av större rullstenar. En öppning i muren anger, att där kan ha funnits en numera nedruttnad träkonstruktion. Borgen var byggd av en 1 m hög stenmur. På stenmuren fanns ett par lager liggande stockar och ovanpå dessa stående stolpar som var spetsade. Hela murhöjden var 3-4 m. En bit upp på stockarnas insida fanns en ”balkong”, där man kunde stå och nå över kanten med pilbågar och spjut. Som vakt vid borgen torde en styrka på ca 20-30 man ha erfordrats. Denna var troligen förlagd i enkla timmerhus med grästak uppförda på stengrunder, som man funnit rester av i borgens norra del. Där fanns även en port i muren och 300 m längre norrut en spärrvall för att ytterligare förstärka skyddet åt det hållet. I borgen fanns säkert också hästar, kor, får och hundar. Genom borgen går en stig, troligen en gammal väg.

För att man inte skulle bli överraskad av fientliga anfall, kompletterades försvarsborgen av ett vårdkasesystem. Vårdkasar placerades på högt belägna, strategiskt viktiga punkter. Ett dylikt vårdkaseberg har fått ge namn åt Vårdsätra by. Andra fornborgar, troligen samtida med den i Sunnersta, är den vid Predikstolen i Hågadalen och Broborg i Husby-Långhundra. Sunnersta-borgen torde tillsammans med dessa ha ingått i ett större, eventuellt centralt organiserat bevakningssystem för hela Uppsalaslätten. Borgen kan ha använts fram till vikingatiden. Med hjälp av ^{14}C -prov tagna från kolskikt under bergvallen har Sunnerstaborgen daterats till ca 150-400 e.kr. alltså yngre romersk järnålder.

Beskrivningen av Sunnersta fornborg bygger på Damells funderingar kring en fornborg (1974). Fornborgen har aldrig blivit arkeologiskt utgrävd. I en färsk avhandling från Uppsala universitet (Bornfalk Back 2023), exkluderades den som befäst fornborg efter ett fältbesök, då den saknade kallmurade partier. Ett annat skäl till uteslutning var att den enda ^{14}C -datering som gjorts från lokalen, härrör från löst kol, som samlades in från markytan, där lämningen skadats av en skidanläggning, och därmed saknar kontext (sammanhang). Läget på en rullstensås är också ovanligt för en fornborg, vilket talar för att den varit en viktig bevakningsplats snarare än en befäst försvarsanläggning.

Nr 49

KARTA

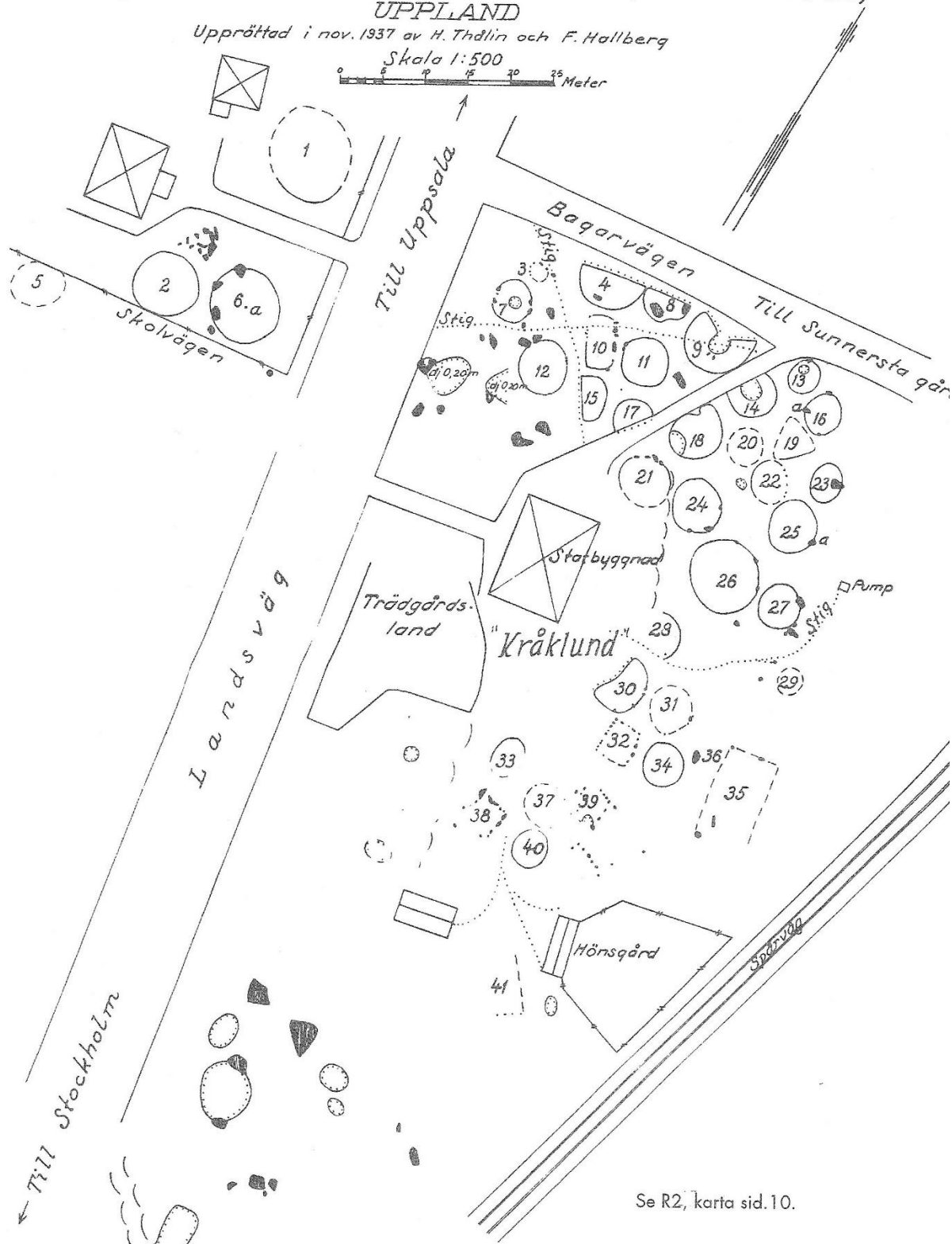
över

GRAVFÄLT c:a 250 m SV om SUNNERSTA, BONDKYRKA Sn,
UPPLAND

Upprättad i nov. 1937 av H. Thdlin och F. Hallberg

Skala 1:500

0 5 10 20 25 Meter

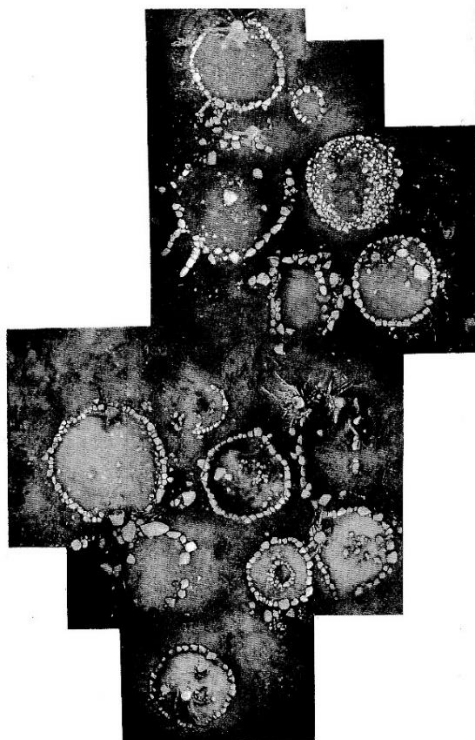
Gravfälten vid Sunnersta kyrka

Vid gravfältet intill Sunnersta kyrka har flera undersökningar gjorts. År 1922 undersöktes tre gravar med bland annat fynd av ryggknappsspänne och remändebeslag från vendeltid. Gravarna fanns väster om Dag Hammarskjölds väg, dvs på samma sida som skolan. År 1937 karterades hela gravfältet och antalet gravar uppgick då till 41 gravar. (Thålin & Hallberg) Se karta på föregående sida.

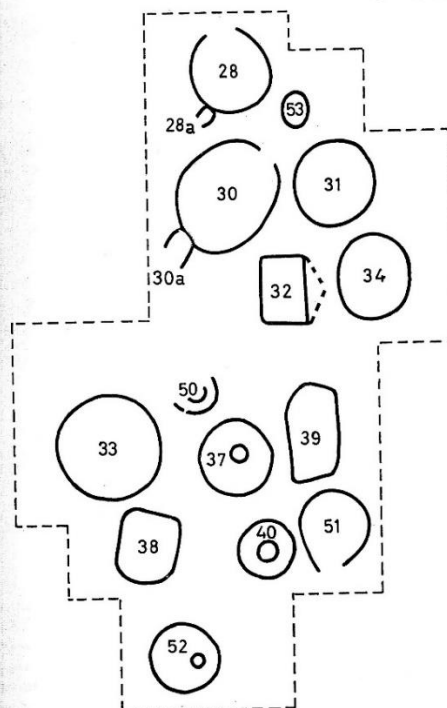
Det karterade gravfältet låg till större delen på torpet Kråklund med tillhörande mark. Kråklund hörde till Sunnersta herrgård och var bostad för ladugårds- och stallskötarfamiljerna så länge djurhållning pågick på herrgården. Samtliga byggnader revs under 1960-talet för att ge plats åt Sunnersta kyrka.

Under maj månad 1967 utfördes utgrävningar av gravfältet. Utgrävningarna föranleddes av att man skulle bygga en kyrka och ett församlingshem på ett område, som berörde södra delen av gravfältet. Detta omfattade före utgrävningen ett 40-tal högar. Vid utgrävningarna, som utfördes av institutionen för nordisk fornkunskap vid Uppsala universitet, fann man ytterligare fornlämningar, vilka tidigare ej varit synliga i markytan. På bilden nedan har de nummer 50 -53.

Anns-Sofie Gräslund

Vikingatida gravfynd

Av sexton undersökta anläggningar utgjordes elva av runda sandhögar, i de flesta fall med kantkedja och någon form av inre stenkonstruktioner. Samtliga dessa elva innehöll brandgravar. Två av högarna hade rektangulära utbyggnader i form av ofyllda stenramar. Även dessa innehöll vardera en brandgrav. Tre anläggningar var rektangulära sandhögar med kantkedjor. I två av dessa gjordes inga fynd. Den tredje dolde en liten central småstenspackning över ett brandlager.

Fynden av gravarna var de för vikingatiden sedvanliga: spännen, glaspärlor, kammar, nitar, spikar och lerkärl, vidare betsel och betselbeslag, spjutspets och pilspets av järn samt nålbryne. Till de mer intressanta fynden hör en örslev, ett runt och två treflikiga spännen, alla tillverkade av brons.

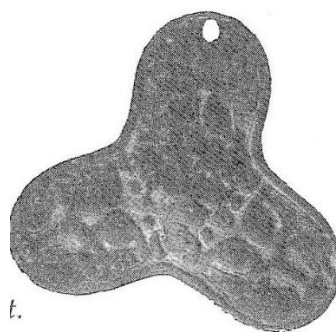
Örsleven, som kommer från en kvinnograv, är en ovanlig typ och bär spår av förgyllning. Den består av själva slev, ett kort runt skaft samt den breda handtagsplattan, vilken har tillverkats av tio ca 2 mm tjocka trådar. De två yttre trådarna på varje sida har snotts om varandra och får bilda handtagets ram. De sex trådarna i mitten har lagts två och två och dessa dubbeltrådar har sedan flätats. Örslevens längd är 8.3 cm, bredden 1.9 cm. Sunnerstasleven har en ovanlig form. En jämförbar rysk örslev har man enligt arkeolog Anne- Sofie Gräslund funnit i trakten av Ladoga

örslev

runt välvt bronsspänne

t.

större treflikiga spänne

Ett runt välvt bronsspänne, 4.9 cm i diameter, fanns i samma grav som örsleven. Spännet har fäste för en nål samt ögla med delvis kvarsittande kedja av tio runda länkar. Spännet är prytt med bårder och en delvis svårtydd djuornametik.

Ett större treflikigt spänne har en längd av 7 cm och en största bredd över flikarna av 3 cm. Det visar spår av förgyllning, men är mycket slitet. Spännets framsida är innanför en smal kantbård helt fylld av djuornametik. Flikarna utgör var sitt fält och det kupiga mittpartiet ett. Varje flik är dekorerad med två djur, mittfältet med tre djurhuvuden.

förgyllt treflikigt spänne

Det mindre av de treflikiga spännena härovan har även varit förgyllt. Längden är 5.6 cm och flikarnas största bredd 2 cm. Det är försett med upphängningsnål samt rester av ett nålfäste och en ögla. Innanför en dubbelbård är spännet på flikarna ornerat i växtornametik. Det kupiga mittpartiet har en utsmyckning, som torde ha sin grund i ett upplöst ringkedjemotiv.

I anslutning till kyrkobygget utgrävdes som nämnts endast sexton anläggningar i södra delen av gravfältet. Återstoden ansågs då kunna ligga kvar på det till kyrkan hörande grönområdet. Den starka förslitningen av de kvarvarande gravhögarna gjorde emellertid att resten av gravfältet undersöktes vid en av Institutionen för fornkunskap anordnad fältkurs 1975-1976. Dessutom undersöktes 1977 fyra gravar utanför kyrkans område i kanten av åsslutningen öster om kyrkan på östra sidan om Sunnerstavägen. Även de nyutgrävda gravarna innehöll de för vikingatiden typiska fornfynden som spjutspetsar, spännbucklor, pärlor, kammar osv. I en av gravarna på åsslutningen fann man ett treflikigt bronsspänne med frankisk växtornamentik. Det bör nämnas, att tre stora högar fortfarande återstår i villaträdgårdar på västra sidan om Dag Hammarskjölds väg.

De föremål man funnit i gravarna härrör från 900-talet, troligen dess mitt eller senare hälft. Fynden visar, om än i blygsam omfattning, kontakter med omvärlden. Detta gäller framförallt örsleven, vars form tyder på kontakt med Östeuropa. Det större treflikiga spännet visar enligt Anne-Sofie Gräslund mycket nära släktskap med norska spännena, medan motsvarigheten till det runda och det mindre treflikiga spännet får sökas i Birka.

Lilla Sunnersta (även kallad Norra Sunnersta)

Arkeologiska utredningar utfördes 2023 av stiftelsen Upplandsmuseet avdelning arkeologi med anledning av att området skall bebyggas. Lilla Sunnersta ägs av Akademiförvaltningen, Uppsala universitet. Utredningsområdet omfattar ca 25 hektar huvudsakligen odlad mark beläget direkt norr om stadsdelen Sunnerstas bebyggelse. Området sträcker sig från Lilla Sunnerstas studentbostäder i väster till strax intill och norr om Liljekonvaljeholmen vid Fyrisån i öster.

Vid fältinventeringen identifierades 10 möjliga boplatslägen utifrån deras topografiska belägenhet. Sex av dessa möjliga boplatslägen fanns i odlad mark på lokala höjdlägen, medan fyra fanns på plana partier i sluttningen väster om den odlade marken. Nivåmässigt ligger dessa möjliga boplatser inom höjdintervallet 5-27 m ö h.

Vidare konstaterades två husgrunder. Den ena påträffades tillsammans med ett par täktgropar och en odlingstäppa nära äldre byggnader i Lilla Sunnersta. Ytterligare en husgrund påträffades ca 180 m sydväst om Lilla Sunnerstas huvudbyggnad.

I etapp 2 av den arkeologiska utredningen påträffades en härd som kol-14-daterades till sen bronsålder/tidig förromersk järnålder dvs nästan 2500 år gammal. Härden, betecknad L2024:83, ligger i skogsområdet mellan Lilla Sunnerstas gamla och nya bebyggelse. En ytterligare registrering (L2024:84) på den öppna marken nedanför Lilla Sunnerstas äldre bebyggelse, innehöll en svårtolkad nedgrävning med djurben till sen medeltid, ungefär 500 år gammal. Djurbenet kom från ungnöt och daterades med kol-14-metoden.

Tidigare rapporterade ströfynd

I samband med de ovan beskrivna arkeologiska utredningarna av Lilla Sunnerstaområdet, gick rapportförfattaren Per Frölund, igenom uppgifter om tidigare fynd som har gjorts av samlingarna för Upplandsmuseet (UM), Museum Gustavianum(UMF) och Statens historiska museum(SHM). I Upplandsmuseets samlingar finns flera fynd. En enkel skafthålsyxa, möjligen av diabas och med intakt skafthål påträffades enligt uppgift på 1920-talet i skogen vid Dalbovägen i Sunnersta (UM 3713). I Graneberg påträffades 1991 en dolk av flinta med lancettformat blad med retuscher (UM 23325). I Museum Gustavianums samlingar finns en spjutspets ”funnen i en ättehög” å Sunnersta ägor, Bondkyrko sn, 1822 (UMF 1072) och en bottendel av ett keramikkräsl hittat 1831 (UMF 1136).

Utmed Granebergsvägen i höjd med Granebergsparken ligger ett gravfält norr om vägen bestående av 7 fornlämningar.(L1941:2956; Uppsala 459:1). Dessa

utgöres av en hög, 4 runda stensättningar, en domarring och en hålväg (del av). Domarringen i västra delen av gravfältet är 7 m i diameter, ursprungligen bestående av 7 resta stenar varav 5 är synliga på ett inbördes avstånd av drygt 2 m.

Källor

Bornfalk Back, Anders. 2023. Från stenkrigare till borgjarl. Befästningskonsten i östra Sverige, 375-750 e.kr. Doktorsavhandling, Ins f arkeologi och antik historia, Uppsala universitet. AUN 54

Damell, D. 1974. Funderingar kring en fornborg, *Uppland: årsbok för medlemmarna i upplands fornminnesförening och hembygdsförbund*, sid 7-16.

Frölund, Per 2023 Sunnersta norra. Arkeologisk utredning steg 1. Sunnersta 51:22 Uppsala kommun, Uppland. Upplandsmuseets rapporter 2023:08, Upplandsmuseet.

Gräslund, Anne-Sofie. 1967-1968. Vikingatida gravfynd från Sunnersta vid Fyrisåns utlopp. TOR vol XII. Uppsala

Hennius Andreas 1924. En härd och en nedgrävning. Sökschakt vid Norra Sunnersta. Arekologisk utredning etapp 2. Upplandsmuseets rapporter 2024:02.

Riksantikvariets söktjänst. "Fornsok" 2025

Sunnersta från istid till nutid 1998. Utgiven av Sunnersta Egnahemsförening, sid 11-17.

Thålin, Harry & Hallberg, Folke. 1937. Karta över gravfält ca 250 m SV om Sunnersta Bondkyrka sn, Uppland. Upprättad i nov 1937.